

JOANNA SZEGDA
Instytut Dziennikarstwa i Komunikacji Społecznej KUL

SPRAWOZDANIE Z KONFERENCJI NAUKOWEJ
„TOŻSAMOŚĆ RELIGIJNA W NOWOCZESNOŚCI”
(26-27 czerwca 2013 r.)

W Nałęczowie w dniach 26 i 27 czerwca 2013 r. odbyła się zamknięta konferencja naukowa pt. *Tożsamość religijna w nowoczesności*. Konferencję zorganizowała Katedra Socjologii Kultury Instytutu Socjologii oraz Katedra Kultury Medialnej Instytutu Dziennikarstwa i Komunikacji Społecznej Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego Jana Pawła II. Organizatorzy i zaproszeni goście brali udział w czterech sesjach plenarnych, które kończyły się dyskusją.

Uczestników konferencji w imieniu własnym i Dziekana Wydziału Nauk Społecznych KUL przywitał Dyrektor Instytutu Socjologii dr hab. Arkadiusz Jabłoński, prof. KUL.

O. prof. zw. dr hab. Leon Dyczewski OFMConv (KUL), który również wygłosił słowo powitania, wyjaśnił, dlaczego akurat na temat konferencji wybrano tożsamość religijną, która stoi na rozdrożu: albo się wzmocni, albo się rozplynie. Ważne jest zatem, aby na ten temat dyskutować i przyglądać się bacznie zjawiskom zachodzącym w przestrzeni religijnej.

Pierwsza sesja plenarna poświęcona była teoretycznemu namysłowi nad tożsamością religijną. Jako pierwsza swój referat wygłosiła dr hab. Krystyna Pankowska, prof. UW (referat pt. *Tożsamość religijna w dobie kultury popularnej*), która zauważyła, że dzisiejsza kultura popularna, łatwa i bezrefleksyjna, oferuje młodym ludziom tożsamość popkulturową alternatywną wobec innych tożsamości, a zwłaszcza tożsamości religijnej. Prelegentka podkreśliła, że tożsamość musi mieć strukturę temporalną, na którą składa się kontekst przeszłości i projekcja w przyszłość, i nie można mówić o tożsamości jako o działaniu poza czasem ani o tożsamości chwili.

O. prof. zw. dr hab. Leon Dyczewski OFMConv (referat pt. *Tożsamość bez religii, religia bez tożsamości*) zwrócił szczególną uwagę na to, iż badania zbyt często skupiają się na zmiennych elementach tożsamości, a tożsamość składa się także z elementów stałych (identyfikacyjnych). Prelegent obserwuje dwa zjawiska:

1. mocne zakorzenienie religii w życiu indywidualnym i społecznym,
2. kształtowanie się tożsamości bez religii i religii bez tożsamości.

W referacie zaakcentował zwłaszcza pojawiający się coraz częściej problem braku identyfikacji z jakąkolwiek wspólnotą religijną i kształtowanie się postawy tzw. bezdecyzyjnej religii.

Kolejny prelegent, dr hab. Arkadiusz Jabłoński, prof. KUL (referat pt. *Tolerancja religijna a zanik myślenia krytycznego*), wysunął tezę, że istnieje związek między wzrostem tolerancji religijnej a zanikiem myślenia krytycznego, w jego przekonaniu bowiem myślenie krytyczne to zderzanie się dogmatyków, którzy chcą coś sobie przekazać, spierają się ze sobą. Tożsamość religijna wiąże się z myśleniem krytycznym, religia i myślenie krytyczne wzajemnie się dopełniają, dogmatyzm jako obrona wartości religijnych nie jest niczym złym.

Prof. zw. dr hab. Wojciech Świątkiewicz (UŚ) (referat pt. *Tożsamość religijna w ponowoczesności*) w swoim referacie zastanawiał się, gdzie w procesach budowania tożsamości jest miejsce na religię. Z jednej strony, następuje przyrost religijności, postaw akceptujących religię i religijność, z drugiej zaś – we współczesnym świecie coraz większe znaczenie ma kultura w miejsce religii. Rola religii w procesach legitymizacji świata polegała na zdolności do umieszczania ludzkiej egzystencji w świecie, nadawania fundamentów świętej rzeczywistości, wyznaczania kierunków rozwoju. W postmodernizmie religia jest formą poszukiwania spójności, a co za tym idzie coraz częściej można zaobserwować łatwość przechodzenia z jednego systemu symbolicznego do innego.

Dr hab. Marek Rembierz, prof. UŚ (referat pt. *Ideaty i wzorce tożsamości religijnej: integralność, otwartość i dialog*), w swoim wystąpieniu postawił hipotezę, że tożsamość jest kategorią kryzysu i niedoboru, wtedy dopiero bowiem ludzie zaczynają się nad nią zastanawiać. Świata nie cechuje tożsamość, lecz zmienność, ale w mówieniu o tożsamości i badaniu jej, należy przyjąć pewną stałość. Według prelegenta kryzys tożsamości religijnej pojawił się w momencie, gdy jednostka poczuła, że jest pozbawiona wewnętrznej obrony przed presją społeczną, gdy nastąpił rozpad Prawdy, Dobra i Piękna. W zamian proponuje się ludziom religię zbawienie bez objawienia – samego działania, które nakierowane jest na człowieka, ale pomija aspekt prawdy i zrozumienia.

Dr hab. Robert Szwed (KUL) (referat pt. *Granice elastyczności tożsamości religijnej*) także podkreślił zmienny kontekst budowania tożsamości i w swoim referacie skupił się głównie na problemie granicy elastyczności tożsamości religijnej. Zauważył, że odgrywanie ról nie jest czymś neutralnym i istnieje napięcie między tym, jak postrzegają nas inni, a jak sami siebie identyfikujemy. Obecnie więcej jest ról, które są oferowane człowiekowi, podważono istniejące i zdefiniowane tożsamości, pojawiły się inne oferty tożsamościowe, co doprowadziło w rezultacie do powstawania elastycznej jaźni. Zdaniem prelegenta, granicą elastyczności tożsamości jest brak szacunku wobec religii. Chrześcijaństwo broni tożsamości, bo jest to pewien projekt, który jest realizowany w życiu, człowiek się realizuje w chrześcijaństwie, tożsamość cały czas się buduje, nie jest stała, ale rozwijająca się, z drugiej strony elementem stałym jest ocena tego projektu tożsamości, czyli prawd wiary, im dalej od prawd wiary, tym słabsza tożsamość.

Pierwszą sesję zakończył dr Dariusz Wadowski (referat pt. *Szczątkowość tożsamości religijnej*), który zaproponował pojęcie tożsamości szczątkowej i ramy teore-

tyczne dla rozpatrywania tego typu tożsamości. Według niego szczątkowa tożsamość religijna opiera się na elementach religijnych, ale pozbawia ich sensu sakralnego, łączy elementy pochodzące z różnych systemów religijnych, te elementy zaś, z jednej strony, podlegają indywidualnym wyborom, z drugiej zaś – są to elementy narzucane przez systemy społeczne. Taka tożsamość służy manifestowaniu własnej unikalności, wyrażaniu podporządkowania się ogólnym wymogom porządku społecznego. Tożsamość szczątkowa lokuje się między szeroko rozumianą ortodoksją a indyferentyzmem religijnym, ale bliżej jej do indyferentyzmu.

Sesję podsumowała dyskusja nad charakterem tożsamości religijnej, wpływem ortodoksji religijnej na umiejętność krytycznego myślenia oraz powstawaniem tożsamości typu „patchwork” – złożonej z wielu różnych, niekoniecznie pasujących do siebie elementów.

Druga sesja plenarna poświęcona była tożsamości religijnej w środowiskach zróżnicowanych. Rozpoczął ją referat dr. hab. Dobrosława Bagińskiego, prof. UP pt. *Tożsamość religijna a twórczość artystyczna*. Prelegent wysunął tezę, że dzisiejsza sztuka ograniczyła swoją wolność zrzekając się kompetencji do opisywania i wyjaśniania świata. Według niego tożsamość religijna przejawia się także w wyobrażeniu sobie nieba, wyobrażeniu siebie w perspektywie eschatologicznej.

Dr Łukasz Jasina (KUL) (referat pt. *Tożsamość religijna w filmie*) przedstawił swoje refleksje na temat tożsamości religijnej w filmie polskim po roku 1989. Według niego obraz religijności Polaka w kinie oscyluje wokół kilku kalek i stereotypów, np. rytuały przeszłości, brakuje natomiast odniesienia do historycznej roli Kościoła katolickiego dla polskiego społeczeństwa. Twórcy filmowi nie potrafią odnieść się do współczesnego kryzysu wiary i kryzysu społeczeństwa polskiego w ogóle, brak jest filmów poświęconych życiu religijnemu zwykłych wiernych i podstawowym wartościom człowieka, nie ma także wypracowanego języka opisującego kwestie religijne.

Dr Anna Sugier-Szerega (KUL) (referat pt. *Tożsamość religijna w młodzieżowych wspólnotach*) w swoim wystąpieniu zwróciła szczególną uwagę na rolę, jaką wspólnoty młodzieżowe odgrywają w kształtowaniu tożsamości religijnej. Dzięki nim młody człowiek staje się dojrzałym wyznawcą, to oznacza, że jego wiara staje się autentyczna i autonomiczna.

Kolejni prelegenci: dr hab. Krzysztof Wielecki, prof. UW (referat pt. *Tożsamość „Fokolari”*), mgr Danuta Hofner (referat pt. *Kryzys drogą do tożsamości religijnej. Refleksje psychologa z Niemiec*), mgr Agnieszka Grzegorek Fernandez (referat pt. *Tożsamość religijna w Hiszpanii*) oraz dr hab. Monika Banaś (UJ) (referat pt. *Praktyki religijne elementem tożsamości – refleksje kulturoznawcy. Na podstawie obserwacji w Hiszpanii (Majorka), Irlandii i Szwecji*) przedstawili problemy związane z tożsamością religijną grup zróżnicowanych. Z prezentowanych referatów wynika, że istnieje pewien dualizm tożsamości religijnej: z jednej strony, są grupy, w których religijność i duchowość są rozwijane i pielęgnowane, z drugiej zaś strony, w wielu społeczeństwach, głównie Europy Zachodniej, tożsamość religijna jest wystawiana na próbę, zwłaszcza w obliczu takich zjawisk i problemów, jak kapłaństwo kobiet, pedofilia wśród księży katolickich czy prawo do wolności osobistej, postawione ponad wszelkie inne prawa.

Trzecią sesję plenarną, poświęconą tożsamości religijnej wybranych grup, rozpoczął swoim referatem pt. *Regionalna tożsamość religijna* ks. prof. dr hab. Henryk Skorowski SDB (UKSW), w którym wysunął tezę, że poczucie tożsamości regionalnej zawsze w sobie zawiera poczucie tożsamości religijnej, nawet szeroko rozumianej, wszystko bowiem dzieje się w obszarze dużej i małej kultury. Kultura regionalna, na bazie której wyrasta tożsamość regionalna, ma zawsze religijny wymiar. W wielorakim systemie wartości w kulturze regionalnej mieści się system wartości religijnych, to zaś, co jest celem życia człowieka – zbawienie, dzieje się zawsze przez kulturę.

Pozostałe wystąpienia: prof. zw. dr. hab. Jacka Sobczaka (SWPS) (referat pt. *Religia elementem tożsamości ludności tatarskiej w Polsce*), Regionalna tożsamość religijna (referat pt. *Tożsamość dziejowych re-formacji*), ks. mgr. Tadeusza Kierbedzia (referat pt. *Tożsamość religijna w Iraku*), mgr Darii Janowiec (UJ) (referat pt. *Prawosławie czynnikiem kształtującym tożsamość współczesnych Rosjan*), dr. Jędrzeja Morawieckiego (UWr) (referat pt. *Motywy wyboru i zmiany tożsamości religijnej mieszkańców syberyjskich miast*), dr. Bartosza Jastrzębskiego (UWr) (referat pt. *Historyczno-kulturowe uwarunkowania tożsamości religijnej współczesnych Buriatów. Przypadek szamanizmu*) oraz Regionalna tożsamość religijna (referat pt. *Tożsamość religijna imigrantów z Białorusi i Ukrainy*) – poświęcone były problemom tożsamości religijnej różnych grup etnicznych i narodowych.

Ostatnia sesja plenarna, poświęcona tożsamości religijnej w mediach, koncentrowała się wokół zagadnienia: jak religia, życie religijne i duchowość są prezentowane w różnego typu mediach.

Prof. zw. dr hab. Jerzy Jastrzębski (UWr) (referat pt. „*Medialna*” *tożsamość religijna*) na początku swojego wystąpienia zwrócił uwagę na rolę języka w kształtowaniu tożsamości osobowej. Według prelegenta język mediów jest zbyt ubogi, żeby mówić o tożsamości religijnej bez uproszczeń.

Kolejni prelegenci: dr Małgorzata Sławek-Czochra (KUL) (referat pt. *Tożsamość religijna w sztuce ulicy*), mgr Grzegorz Winnicki (KUL) (referat pt. *Tożsamość religijna w fotografii*), dr Justyna Szulich-Kałuża (KUL) (referat pt. *Tożsamość religijna w przekazach prasowych*) oraz mgr Joanna Szegda (KUL) (referat pt. *Bogactwo życia religijnego w publikacjach dziennikarzy obywatelskich*) przedstawili swoje badania dotyczące sposobu prezentacji tożsamości religijnej w sztuce ulicy, na fotografiach, w prasie i w mediach obywatelskich. Ze wszystkich wystąpień płynęły podobne wnioski: tożsamość religijna w mediach jest spłycona, pokazana jako kolaż różnych elementów, zbudowana raczej indywidualnie i często oparta na ludowym typie wiary.

Po wygłoszeniu wszystkich referatów wywiązała się burzliwa dyskusja dotycząca przede wszystkim granicy dobrego smaku i przyzwoitości w przedstawianiu religii i jej symboli w sztuce ulicy. Uznano, że pomimo wolności twórczej i zmieniającego się kontekstu społecznego, są przestrzenie, które zawsze będą w sferze *profanum* i nie należy umieszczać w nich elementów sakralnych.

Na zakończenie konferencji o. prof. zw. dr hab. Leon Dyczewski OFMConv skostatował, że bogactwo i różnorodność tematyki prezentowanych wystąpień i gorąca dyskusja świadczą o dużym skomplikowaniu podejmowanej tematyki.